

ZNANSTVENORAZISKOVALNO IN RAZISKOVALNO- RAZVOJNO DELO V BOSNI IN HERCEGOVINI S POSEBNIM OZIROM NA POMEN IN VLOGO UNIVERZITETNIH KNJIŽNIC

Ismet Ovčina

Nacionalna in univerzitetna
knjižnica BiH, Sarajevo

Kontakni naslov:
ismet@nub.ba

Nevenka Hajdarović

Nacionalna in univerzitetna
biblioteka BiH, Sarajevo

Kontakni naslov:
nevenkah@nub.ba

Izveleček

Desetletje po vojni sta znanost in visoko šolstvo v BiH v zelo kritičnem stanju, kar je ugotovila tudi posebna ekspertna skupina Unesco, ki je o tem pripravila poseben dokument. To je vzpodbudilo pripravo "Strategije znanstveno-tehnološkega razvoja BiH", ki predstavlja premik v pozitivni smeri. Prepoznan je velik pomen knjižnic, še posebej visokošolskih, ki so bistvene za uspešno realizacijo bolonjskih smernic. Manjkajo številni pogoji za hitrejšo obnovo znanosti in visokega šolstva, še posebej pa sodobna raziskovalna infrastruktura. V tem pogledu je bistvenega pomena sistem COBISS.BH, ki se po prekinitvi delovanja uspešno obnavlja, vendar pa še vedno niso rešena vsa statusna in finančna vprašanja.

Ključne besede

COBISS.BH, strategija D&R, visokošolske knjižnice

Abstract

Even ten years after the war, the state of science and higher education in Bosnia and Herzegovina remains critical, as discovered by a UNESCO expert group, which prepared a special document on this topic. This triggered the preparation of the "Strategy for scientific and technological development of Bosnia and Herzegovina" which symbolises a great step in the right direction. The great importance of libraries, especially higher education libraries, for the successful implementation of the Bologna guidelines has been recognised. Several prerequisites for a quick restoration of science and higher education are still missing, in particular a state-of-the-art research infrastructure. Crucial in this respect is the COBISS.BH system, which is being restored successfully after the disruption, even though not all the issues regarding status and finances have been resolved yet.

Keywords

COBISS.BH, R&D strategy, higher education libraries

Obnova raziskovalnega potenciala se danes, deset let po koncu vojne, nahaja v zelo zapletenem stanju. Jasno je, da je bilo treba v omenjenem obdobju dajati prednost nekaterim eksistencialnim stvarim, vseeno pa ni mogoče najti primernega opravičila, ker bosansko-hercegovske oblasti še zmeraj niso v potrebni meri uvidele nujnosti in pomena močnejše mobilizacije znanstvenega in tehničnega znanja kot glavnega pogoja za pripravo in uresničevanje bodočnosti države.

Čeprav je BiH podedovala zgledno znanstveno tradicijo (leta 1991 je bilo za te namene določenih 1,5 odstotka BDP) in močno industrijsko bazo, lahko rečemo, da njen znanstvenoraziskovalni sistem ni ustrezno usposobljen za delovanje skladno z mednarodnimi standardi. Minimum (mišljena je količina), ki je na razpolago, se opira na delovanje desetine univerz (pred vojno so bile le štiri) in na nekaj specializiranih inštitutov, za katere je značilna

pravna nedorečenost, veliko pomanjkanje denarja in vse očitnejše zaostajanje za razvitim svetom.

Takšna je na kratko podoba bosansko-hercegovske sistemsko organizirane pameti ob koncu leta 2006 in ne bi je niti omenjali, če ne bi končno videli tudi luči v tranzicijski temi. Napoved spremembe opisane situacije se je pojavila lani, ko je UNESCO opozoril bosansko-hercegovske oblasti na nedopustno zanemarjanje tega področja. Tedaj oblikovana ekspertna skupina, ki je v prvi polovici leta 2005 trikrat obiskala BiH, je diagnosticirala vso globino problema in med drugim ugotovila, da politične in administrativne ovire (nesprejetje zakona o visokem šolstvu, zakona o znanosti na ravni države, zaustavitev izgradnje akademske mreže), ki so posledica povojnih razmer, onemogočajo obnovo znanstvenoraziskovalne in raziskovalno-razvojne dejavnosti.

Unescova skupina je predlagala načrt (angl. *roadmap*) za ponovno izgradnjo znanstvenega in tehnološkega potenciala BiH s tremi splošnimi srednjeročnimi cilji za obdobje do leta 2015: usposobitev nove generacije bosansko-hercegovskih znanstvenikov (na domačih in tujih univerzah), razvoj mreže raziskovalnih infrastruktur v državi (eksperimentalna oprema, računalniki, informacijske mreže, knjižnice) skladno z mednarodnimi standardi; ter obnova vlaganj v industrijsko raziskovanje na izbranih področjih (predvsem na tistih, ki so usmerjena v izvoz).

Po ustrezno utemeljeni analizi obstoječega stanja in po politični odobritvi smo septembra leta 2006 dobili dokument z naslovom "Strategija znanstveno-tehnološkega razvoja BiH" (ki ga je naročila Državne komisije za sodelovanje z Unescom izdelala Akademija znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine). Njegove učinke bomo občutili šele, ko ga bo sprejela oblast na ustreznih ravni. Obenem je že pripravljen tudi okvirni zakon o visokem šolstvu na državni ravni, ki pa na žalost ni uspel priti skozi parlamentarno proceduro še pred volitvami, bi se pa to moralo zgoditi do naslednjega šolskega leta. Torej, stvari so se premaknile z začetne točke.

Ugotovitve in priporočila omenjene Unescove ekspertne skupine, pa tudi stališča, na katerih je utemeljena in za katera se zavzema Strategija, dajejo izjemno kakovosten presek stanja bosansko-hercegovske znanosti in tehnologije ter s tem opozarjajo na alarmantnost nadaljevanja takih razmer. Podaljševanje stagnacije na tako nizki ravni prinaša zanesljiv padec, kar najbolj prepričljivo ponašajo razmere v visokem šolstvu. Ob pomanjkanju pedagoškega kadra, pomanjkanju denarja in premajhnem številu študentov se kaže neizogibna reforma v skladu z bolonjskim procesom kot zelo zapletena naloga. Za primer, omenjeni proces zahteva od visokošolskih učiteljev, da so le polovico svojega delovnega časa učitelji, drugo polovico pa naj bi posvetili raziskovanju. V tem trenutku je to skoraj nemogoče, saj v naši državi ni dovolj ustreznih projektov, sodelovanje z EU pa je šele na začetku, zato ni izključeno, da bo ugled naših univerz še naprej padal in da bodo njihove diplome vse manj vredne. Upajmo, da do tega le ne bo prišlo.

Kar zadeva knjižnice, še posebej visokošolske, je njihova vloga vsekakor zelo pomembna in bo vse pomembnejša. Poleg klasičnih nalog bodo morali knjižničarji odgovoriti na izzive, ki jih prinaša nova znanstvenoraziskovalna infrastruktura; njene glavne značilnosti narekujejo tehnološki skoki na področju telekomunikacij in računalnikov, a tudi globalizacija. Posodabljanje fondov, baz podatkov in vseh drugih podatkov, ki se stekajo v knjižnico, bo postalo prava tekma s časom. Novo bo tudi to, da bodo številne knjižnice postale kraj pridobivanja relevantnih podatkov o znanosti, raziskovanjih in razvojnih projektih,

vse te informacije pa bodo morale biti dosledno ažurirane in stalno dostopne, ker bodo le pod tem pogojem sploh relevantne. Zato je treba izboljšati informacijsko in kadrovskega infrastrukturo, zagotoviti naročila za relevantne podatkovne baze in informacijske vire in na ta način podpreti naše znanstvene delavce, raziskovalce in študente. Analiza znanstvenoraziskovalnega dela je posnela stanje v državi, prvi korak pa bomo naredili, če bomo sposobni omogočiti in zagotoviti transparentnost bibliografskih kazalcev znanstvene, strokovne in pedagoške uspešnosti v visokošolskih in raziskovalnih organizacijah.

Enega od bistvenih pogojev za obnovo znanstvenoraziskovalne in raziskovalno-razvojne dejavnosti je ustreznost razvitosti institucij raziskovalne infrastrukture. V BiH šele nastaja kakovosten register raziskovalcev, institucij, projektov in infrastrukturnih naložb (katerih operativni del je zaupan NUBBiH, sodelovale pa bodo tudi vse univerzitetne/fakultetne knjižnice). Pred nekaj dnevi, 21. novembra 2006, je bila na Akademiji znanosti in umetnosti BiH predstavitev sistema "Register znanstvenih institucij, znanstvenih kadrov, znanstvenih projektov in infrastrukturnih vlaganj". Obstoječi kooperativni online bibliografski sistem in servisi (COBISS), ki zajema tudi dostop do sociometričnih baz, še čaka na ustrešno umestitev (državno financiranje in širši dostop do številnih drugih podatkovnih baz). Tretjo infrastrukturno institucijo pa bi morala predstavljati bosansko-hercegovska raziskovalna akademska mreža (BIHARNET).

"Strategija znanstveno-tehnološkega razvoja BiH" opredeljuje: "Za informacijsko družbo, ki podpira razvoj, temelječ na znanju, sta knjižnično-informacijski sistem in informacijski sistem znanstvenoraziskovalne dejavnosti pomembna infrastruktura, brez katere si ni mogoče predstavljati sodobnega šolstva, znanosti in raziskovanja, kot tudi ne tehnološkega in ekonomskega razvoja. Potrebo po preiskovanju različnih podatkovnih baz in kataložnih zapisov lahko najučinkoviteje zadovoljimo z integriranim knjižničnim sistemom, ki zajema vse tipe knjižnic". Bistven je dodatek: "Referenčni model takšnega sistema z multifunkcionalnimi bazami podatkov je prav COBISS".

V BiH po zadnjih podatkih deluje sedem univerzitetnih knjižnic (Sarajevo, Vzhodno Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, dve v Mostarju, Bihač, knjižnica Univerze v Zenici pa je še v formiranju). Štiri univerzitetne knjižnice imajo dvojno funkcijo (splošne in univerzitetne). Fakultetnih knjižnic je 86. Različna stopnja razvitosti visokošolskih knjižnic je v razponu od takih z zelo bogatimi zbirkami, s strokovno usposobljenimi kadri, z razvito informacijsko strukturo (primer je knjižnica Ekonomske fakultete Univerze v Sarajevu) do takih, ki imajo zastarele zbirke in slabo informacijsko podporo. Ob visokošolskih knjižnicah imajo zelo pomembno mesto specialne knjižnice,

ki delujejo v sklopu inštitutov in drugih organizacij. Število inštitutov se je v primerjavi s predvojnim obdobjem zmanjšalo, s čimer se je zmanjšalo tudi število specialnih knjižnic, težišče znanstvenoraziskovalnega dela pa se je v največji meri preselilo na univerze.

Očitno je vloga knjižnic iz dneva v dan pomembnejša, ker je neobhodno potrebna hitra, zanesljiva, natančna in dostopna informacija. Da bi knjižnice lahko posredovale takšne informacije, morajo imeti dobre komunikacije, dostop do najpomembnejših informacijskih virov in strokovno usposobljene kadre ter rešeno vprašanje statusa in financiranja.

Prvi povojni korak k izgradnji enotnega BISBiH je bil narejen leta 1998 s podpisom dogovora o vzpostavitvi sistema COBISS. Tedaj je bila med bosansko-hercegovskimi univerzami in inštitutom IZUM podpisana pogodba o ustanovitvi COBISS Centra. COBISS.BH je bil aktiven šest let (res, da s prekinitvami), a septembra leta 2004 je zaradi nerešenega vprašanja financiranja COBISS Center prenehal delovati. Prekinitev dela v sistemu je pomenila prekinitev komunikacije med bosansko-hercegovskimi knjižnicami, sam sistem pa se je skrčil na lokalne podatkovne baze. Končno se je s podpisom krovne pogodbe o vzpostavitvi sistema COBISS v BiH med NUBBiH in IZUM-om (9. marca 2005) sistem COBISS.BH ponovno aktiviral, zahvaljujoč projektu Ministrstva za izobraževanje in znanost Kantona Sarajevo. Petnajst knjižnic iz cele BiH je z VIBBiH sklenilo pogodbe o polnopravnem članstvu (Nacionalna in univerzitetna knjižnica Bosne in Hercegovine, Akademija znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine, Knjižnica za slepe in slabovidne osebe v BiH, Narodna in univerzitetna knjižnica Republike Srbije, Ljudska in univerzitetna knjižnica "Derviš Sušić" Tuzla, Kantonalna in univerzitetna knjižnica Bihać, Javna ustanova Splošna knjižnica Zenica, Narodna knjižnica Hercegovsko-Neretvanske županije Mostar, Ekonomska fakulteta Univerze v Sarajevu, Filozofska fakulteta Univerze v Sarajevu, Fakulteta kriminalističnih znanosti Univerze v Sarajevu, Fakulteta političnih znanosti Univerze v Sarajevu, Pravna fakulteta Vseučilišča v Mostarju, Pravna fakulteta Univerze v Sarajevu, Vseučilišče v Mostarju – Vseučiliščna knjižnica). Število knjižnic, ki se želijo vključiti v sistem, je iz dneva v dan večje, kar še posebej velja za visokošolske knjižnice. Pred podpisom pogodbe o vključitvi v sistem je tudi Knjižnica Parlamentarne skupščine BiH, kar je dobra ilustracija za naše predvidevanje, da bo število vključenih knjižnic do prihodnje konference COBISS morda podvojeno.

Da bi izpolnila dane obljube in podprla cilje bolonjskega procesa, mora BiH zagotoviti močno oporo razvoju znanstvenoraziskovalnega dela, razvoju knjižničnega informacijskega sistema, omogočiti naročilo za relevantne vire

informacij, v zakonodaji na ravni države razrešiti status in financiranje COBISS.BH ter vključiti vse segmente, ki jih ima sistem COBISS, še posebej pa tiste, ki zadevajo zagotavljanje podpore znanstvenoraziskovalnemu delu in promociji bosansko-hercegovskega znanja.

Iz bosanščine prevedel Franci Pivec.